

ний університет внутрішніх справ. Кафедра теорії та історії держави і права. — К.: Истина, 2006. - 416 с.

2. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико історичний і порівняльно-правовий аналіз / Н. В. Камінська // Навч. посіб. - К: КНТ, 2010. - 232 с.

3. Магдебурзьке право Львова // *Гошко Тетяна*. Нариси з історії магдебурзького права в Україні XIV — початку XVII ст. — Львів: Афіша, 2002.

Лаврук І. В

(наук. кер. — доц. Лобач К.В)

*студентка V курсу історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Впродовж 1920-1930-х років склалася радянська тоталітарна система, яка в своїй основі мала формуючий стрижень репресивно-каральних органів. Завдяки всевладдю репресивнокаральних інституцій, проникненню їх у всі сфери життєдіяльності тогочасного суспільства, налагодженню системи тотального контролю, спостереження за всім і всіма, збиранню відомостей про настрої та навіть думки громадян, донесення такої інформації до відома партійно-радянської номенклатури, залякування суспільства репресіями, застосуванням системи підневільної праці більшовицька партія, вправно, використовуючи соціально-демагогічні лозунги і завуальовані прояви демократії, змогла утримати владу на початку 20-х років ХХ ст., створити СРСР як авторитарнототалітарну державу [1, с. 14].

Радянська держава до початку 1936 р. мала уже 2 Конституції, які обумовлювали економічне і політичне становище в країні. Порівняно з текстом 1929 р., третя Конституція УРСР містила багато нових положень, статей, розділів та підрозділів і була демократичною за змістом і демагогічною та декларативною на практиці. По-суті, даний документ був чудовим варіантом для побудови рівноправного, незалежного суспільства, але на практиці основні його положення не стверджувалися реальним життям.

Складалася Конституція 1937 р. з 13 розділів та 146 статей, які містили норми про суспільний лад, державний устрій, вищі і місцеві органи влади та управління УРСР і Молдавської АРСР, бюджет республіки, герб, прапор та столицю. Новими виокремленими розділами були положення про суд і прокуратуру, основні права і обов'язки громадян, виборчу систему та порядок зміни Конституції [2].

Права людини за сталінізму в теорії і на практиці були паралелями, які не пересікалися. Наприклад, відповідно ст. 89 Конституції УРСР 1937

р., вибори народних суддів проводились шляхом таємного голосування громадян на виборчих дільницях. Однак, виборці могли голосувати тільки за кандидатів блоку комуністів і безпартійних, які заздалегідь були відібрані для виконання судових обов'язків, тобто людей, напряду залежних від компартійного апарату. Непереверені кандидати у списки не вносилися.

Реальні результати виборів за такою схемою ніхто із виборців не знав, адже підрахунок голосів «за» і «проти» проводився комуністами, котрі не були підконтрольні громадськості. Тому зміст і текст ст. 92 Конституції УРСР 1937 р. (також ст. 112 Конституції СРСР 1936 р.), викладений так: «Судді незалежні і підпорядковуються тільки закону», суперечив радянській дійсності. Декларована ідея незалежності суддів, яка була свого часу включена в текст сталінської конституції, на практиці втратила реальну суть і будь-яке значення [4, с.43-44].

Відповідно ст. 90 Конституції УРСР судочинство в республіці здійснювалося українською мовою, а розгляд справ в усіх судах УРСР був відкритим (ст. 91) [2]. Проте, варто наголосити, що радянський закон тільки формально надавав підсудному цілий ряд процесуальних прав. По суті, вони не мали для нього практичного значення, оскільки не були гарантією об'єктивного розгляду справи.

Радянський кримінальний процес лише в теорії допускав принцип змагальності сторін. Особливо суд порушував права підсудного в «політичних» процесах, які до кінця залишалися лише об'єктом слідства. Це суперечило ст. 103 Конституції УРСР (ст. 156 Конституції СРСР 1936 р.), яка передбачала здійснення правосуддя на началах рівності громадян перед законом і судом.

Участь захисника по справі в радянському суді не відігравала значимої ролі, нерідко захисник взагалі не брав участь в судовому процесі. А це суперечило ст. 91 Конституції УРСР 1937 р. (ст. 111 Конституції СРСР 1936 року), яка передбачала забезпечення обвинуваченому права на захист [2].

Конституція скасувала всі поширювані на деякі категорії населення обмеження в правах. Вибори до рад мали бути загальними, прямими й рівними при таємному голосуванні. Але варто відзначити те, що на виборах була кандидатура однієї партії, тож безальтернативність вибору та політичний контроль за виборчим процесом забезпечував практичну одностайність голосування.

У Конституції УРСР йшлося про те, що всі громадяни республіки, незалежно від національної приналежності, користувалися рівними правами в усіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя. Стаття 121 Конституції 1937 р. передбачала надання жінкам рівних прав з чоловіком. Громадяни мали право на працю, відпочинок, матеріальне забезпечення в старості. У ст. 124 проголошувалися також недоторканність особи й житла, таємниця листування, свобода

слова, друку, зборів, тобто йшлося про свободи, які були просто неможливими в умовах тоталітарної системи. Варто лише згадати практику переслідування, репресій, заборони будь-якого «інакомислення» письменників у творах, листи які переглядалися відповідними органами, і як наслідок – жорстокі допити, незаконні обшуки, розстріли простих людей та інтелігенції. Можна стверджувати, що права людини, задекларовані в теорії, та практиці зовсім не реалізовувалися [2].

Демократичні положення Основного Закону УРСР в умовах однопартійної тоталітарної диктатури не були наповнені реальним змістом. Конституція УРСР 1937 р., як і Конституція СРСР 1936 р., залишалася не підтвердженою практикою життя декларацією. Де-юре СРСР була демократичною федерацією з широкими повноваженнями суб'єктів, але де-факто жорстко централізованою, унітарною державою. З союзного центру, Москви тягнулися нитки управління практично всіма сферами економічного, соціального й політичного життя України. Тоталітарний режим виключав будь-які прояви незалежного від держави громадсько-політичного життя, виховуючи в широких масах подвійну мораль, формуючи байдужість і соціальну пасивність [1, с.16].

Отже, у Конституції 1937 року права людини в теорії були чудово розроблені, і при їх виконанні могли б забезпечити нормальне функціонування суспільства, життя людей у спокої, але режим тоталітаризму, який проводив Й. Сталін протягом 1930-1950-х, суперечив усім тим демократичним законам і на практиці нічим не підтверджував права населення. Напевне, тому серед 13 розділів Конституції норми про права та обов'язки громадян знайшли своє місце лише у 10 розділі. Всебічний розвиток особи в цій Конституції розглядався не як мета соціалістичного будівництва, а як засіб досягнення мети – побудови сталінської моделі соціалізму.

Література:

1. Думанівська А. Я. Конституція УРСР 1937 р.: питання судоустрою і судочинства. Конституціоналізм в Україні (ідеї, концепції, доктрини): історія і сучасність: матеріали Другої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції / Наук. Конференції. - Випуск 2 / ІНПП НУ «Львівська політехніка». – Львів: ІНПП НУ «Львівська політехніка», – 2013. – 74 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://historylaw.lp.edu.ua/documents/Materials2.pdf>

2. Конституція (основний закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки 1937 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html>

3. Мироненко О.М. Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки 1937 // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон. Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2008. – 568 с.

4. Правова ідеологія і право України на етапі становлення тоталітарного режиму (1929-1941) / І.Б. Усенко, О.М. Мироненко, В.А. Чехович та ін.; Ред.: О.М.

Мироненко, І.Б. Усенко; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. - К., 2001. 220 с.

Костенко І. А.

(наук. кер. — доц. Лобач К.В)

*студент III курсу історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

«ПОВІСТЬ ВРЕМЕННИХ ЛІТ» У ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Українське державотворення і правотворення кінця ХХ – початку ХХІ ст. потребує якнайретельнішого дослідження витоків Української держави й українського права від найдавніших часів, простеження етапів формування сучасної державно-правової системи України, визначення тих елементів минулого досвіду, які можуть бути творчо, з урахуванням сучасного рівня суспільного розвитку, використані нині, в епоху розбудови суверенної європейської держави. Особливе місце в таких студіях посідає епоха Київської Русі, коли Україна-Русь протягом кількох століть була найбільшою за територією й однією з найвагоміших за своєю політичною роллю державою Європи.

Правова і політична думка Київської Русі – це усні та писемні пам'ятки 9 – 13 ст., у яких відображаються погляди прямих пращурів сучасного українства на право, державу, суспільство і людину.

Основою пам'ятки „Повість минулих літ» є ідея про богобраність слов'янського народу та включення слов'янства в контекст християнської історії. Тут закладено думки про необхідність єдиної держави з централізованою політичною владою, яка можлива лише на основі добровільної домовленості народу з князями. У творі Нестора – літописця проглядається спроба вирішення співвідношення двох гілок влади – влади світської та церковної, що сформувались у державі.

„Повість минулих літ» – це розповідь про східнослов'янську спільноту та її багатовікову еволюцію у контексті світової історії, в якій усе відбувається з волі Божої. Головною державницькою засадою твору є заклик до захисту руської землі від зовнішніх ворогів на основі єдності Русі. В літописі йдеться і про закони та звичаї предків, які, на думку укладачів, повинні стати джерелами княжих уставів, обов'язків князя „правду діяти на цьому світі, у правді суд судити».

Визначна пам'ятка давньоруського літописання містить, окрім численних історичних, етнографічних, фольклорних та інших відомостей, також багато інформації про державно-правову систему Київської Русі в її еволюції протягом декількох століть, від звичаєвого права східнослов'ян-